

stemning i en enkelt linie ved hjælp af en sammenstilling af skurrende lyde, hvori det disharmoniske dog afdæmpes af rytme, stavrim og andre fonetiske gentagelser: » – og de røde ruders rustne armatur«.

I Café »Det røde Hjerte« giver digteren udtryk for pinlig sandheds erkendelse, men en form for tröst er det utvivlsomt for ham at kunne gøre det i en harmonisk og behersket kunstnerisk form.

Th. Lind.

*) S. Freud: Det ubevidste (København 1920) s. 92–93. – Som et oplysende eksempel skal jeg anføre en drøm, der ganske vist findes i et fiktionsværk, nemlig Marcel Prousts »A la recherche du temps perdu«. Swann har drømt, at Odette aftaler et stævnmøde med en mand, som er Napoleon III. En ukendt ung mand bliver meget bedrøvet derover og giver sig til at græde. Swann trøster ham. Napoleon III er i virkeligheden Swanns rival baron de Forcheville. En eller anden vag idéassociation, en vis forandring i baronens sædvanlige ansigtstræk og æreslegionens storkorsbånd havde givet ham dette navn. Den unge ukendte mand er Swann selv. (Du côté de chez Swann II (119e éd.) p. 231).

ANMELDELSER

Tue Gad: Legenden i dansk middelalder. Dansk Videnskabs Forlag A/S. Kbh. 1961. 10 + 297 s. 21 kr.

Det foreliggende værk er forsvaret som disputats ved Københavns universitet, men adskiller sig fra sædvanlige akademiske afhandlinger ved ikke så meget at fremføre ny teser, som at beskrive en større sammenhæng under ligeligt hensyn til helheden og dens vigtigere enkeltled. Den er også usædvanlig på en anden måde; det er sjældent at en disputats indgår i videnskabens faste håndbogsinventar.

Opgaven har været uhyre krævende; og når man af den næsten overalt letflydende fremstilling kan få det indtryk at det hele er så selvfølgeligt, er det forfatterens personlige indsats med at gennemarbejde et hidtil for sømt stof man kan takke for det. Så vidt man kan skønne, har drivfjederen til bogen været et ønske om for første gang at belyse vor legendariske litteratur fra middelalderen på dens europæiske baggrund; men tvunget af faglitteraturens fattigdom, har han været nødt til selv at opridse baggrunden. Vel er der en udstrakt hagiografisk forskning, men dens sigte er historisk og katolsk-teologisk, ikke litteraturvidenskabelig. Derved er bogens første halvdel blevet en original redegørelse for legenden som middelalderlig genre, med en selvstændig rubricering og karakteristik af dens underinddelinger, og ud fra en omhyggeligt tilegnet forståelse for dens middelalderlige forudsætninger, f. eks. underet som integrerende led.

En indgående anmeldelse af den almeneuropæiske del hører rettelig hjemme for et internationalt forum, men selv om vi her må lægge hovedvægten på landvindinger for dansk litteraturhistorie, forstår vi ikke afsnittene herom uden kendskab til genrens oprindelige struktur og kildeforud-

sætninger. Som den væsentligste af disse ses med rette *Legenda aurea*, vel middelalderens mest karakteristiske legendesamling. Med skarpe definitioner er dens brogede indhold sorteret i 9 grupper, hvoraf 4 (martyr-, bekenner- og apostellegender samt apokryfer om Jesus og Maria – hvorfor forresten ikke tillige om gammeltestamentlige emner?) udgør de egentlige underordnede genrer, mens andre 4 (visioner, inventioner, translationer og mirakler), der især optræder som en slags tillæg til de foregående, er »sekundære« genrer, og den niende (exempla) ikke er nogen særskilt genre, men en anvendelse.

Af og til kan det forekomme en at referaterne af *Legenda aurea* og dens kilder er lovlig indgående; men udførligheden har utvivlsomt en mission, fordi man møder bedre forberedt til det fragmentariske danske stof, der ikke i sig selv byder muligheder for en syntese. Dertil kommer, at de enkelte legender behandles efter en bestemt plan, fordeling af typisk og særegent, så materialet tjener som dokumentation for det skema der udtrages af hver underafdelings karakteristiske træk. Det er disse skemaer som led i genrens kortlægning og det stadige sigte mod dem, der gør bogens første halvdel til andet og mere end ophobet encyklopædisk viden.

Når man kommer til bogens anden halvdel, om denne litteraturs eftervirkninger i Danmark, påskønner man de klare begreber man medbringer. I de første par kapitler, om latinske biografier af danske helgener, gælder det navnlig afgrænsningen af genren som helhed, idet flere af biografierne savner det typiske legendetræk underet og derfor bør kaldes *krøniker*, fordi deres fromme indhold og tendens ikke er nok til at give et overnaturligt tilskud til helgenens liv. Denne dybtgående genrekritik træder smukkest frem i redegørelsen for Knud Hertug-ordinalet, der, skønt udarbejdet til kirkens højtider for martyrens lidelse og skrinlæggelse, helt fattes det legendariske præg, og altså litterært set er en *krønike*, digtet til dynastiets ære. Gertz' geniale formodning, at ordinalet i dets helhed er forfattet til Knud lavards skrinlæggelse i 1170, idet beskrivelsen standser før denne handling, er nu udbygget med en påvisning af dets selvstændige udformning af genren og høje litterære kvalitet i det hele.

Redegørelsen for legendelitteraturen på dansk er noget mere ujævn end det foregående. Det første og længste kapitel, om samlingen *Hellige Kvinder*, er dog helt på samme højde, og her fremfor noget andet sted støtter bogens første halvdel overordentligt. Der er en naturlig myndighed over tilrettelæggelsen af denne danske afspejling af det katolske fromhedsliv; og de få steder hvor omtalen tangerer det ironiske, er det på rent saglig basis. Fremstillingen tjener ved hver enkelt legende to formål, at påvise hvorvidt genrens sædvanlige rammer overholdes, og om forlægget svarer til *Legenda aurea* eller oprindeligere og fyldigere tekstformer. Forfatteren har ingen møje sparet sig for at komme forlægget så nær som muligt, og kan ved Christinalegenden fejre den triumf at have påvist en latinsk version på Bibliothèque Nationale der må være så godt som identisk med dette.

Stoffet spænder jo ret vidt; og dér hvor effektiviteten svigter lidt, er i de sidste korte kapitler om spredte legendeforekomster (teksterne i Paul Diderichsens fragmentudgave) og sekundær benyttelse af legenderne. Som helhed gælder, at hvor legenden er det sikre udgangspunkt, f. eks. ved det derfra opsugede stof i Chr. Pedersens *Jærtegn-Postil* eller i bønnerne i *Visdoms Spejl*, går det bedre end hvor udviklingen er den modsatte: at andet religiøst stof sekundært er tvunget ind under legendens form. Det er jo dette der er sket i bønnebøgerne, hvor man har arbejdet på at frembringe rubrikker der kunne overbevise om den enkelte bøn eller bønnerækkes nytte. Her slår forfatteren, der ellers ikke skyr møje for at komme til bunds i problemerne, ind på referat i stedet for at belyse legendedannelsen. Jeg sigter særlig til legenden om kvinden der ville kende tallet på Jesu sår (s. 277), der reelt er vokset ud af bønnerækkens oprindelige form med 15 situationer fra Jesu lidelse, som vi finder i AM 418, 12° og mindst 100 latinske bønnebøger ude i Europa, almindeligt kaldt *Quindecim Orationes*, i England *The Fifteen O(e)s* og i Tyskland og Nederlandene *XV pater noster*. Da rubrikkemplet først er dannet, står antallet af Jesu sår som 15×365 fast (5466 er fejl for 5475); og i Sverige opstår en ny 15-bønssække, hvis kontemplative element i st. f. lidelsessituationerne er Jesu legemsdele, men som vistnok kun eksporteres til Danmark, hvor den bl. a. er optaget i Anna Brades bønnebog; først for denne nye række er eksemplet udgangspunkt. — Forfatteren refererer eksemplets tilvækst i Anna Brades bønnebog, men har ikke fundet plads til et særskilt kapitel om legends vækst og indbyrdes attraktion, skønt det havde været nærliggende i den bog der så smukt har klarlagt de rene genrer.

Vi er åbenbart her nået til grænsen for dr. Gads ellers imponerende orientering og belæsthed, men vi er så langt ude i yderkanten af hans emne at det på ingen måde kan anses for fældende. Sværere er det at frikende ham på et andet punkt. Når man tænker på hvor lidt der er bevaret af den danske litteratur fra senmiddelalderen, undrer det at han ikke ved en kursorisk gennemlæsning af det hele har sikret sig, at der ikke fjælede sig noget som var relevant eller uundværligt for hans emne. Man savner således oplysninger om latinske versioner af det internationale legendestof med dansk proveniens, og fremfor alt skæmmer det bogen at han anstiller en — iøvrigt rigtig — sammenligning af de to danske oversættelser af *Jesu barndoms bog* uden at tage hensyn til den, let omformede, latinske tekst af samme i den berømte klosterbog AM 76, 8°, som Marius Kristensen udgav. Forresten kunne han i Niels' rim i Rimkrøniken have fundet svaret på Chr. Pedersens interesse for St. Carl, dér myrder Magnus nemlig også fætteren i Flandern som en mulig rival til den danske krone. Der må altså have eksisteret en nu tabt tradition om denne i Danmark.

Under forsvaret for denne disputats, der uanset de senest fremdragne mangler er et skelsættende arbejde, berørtes også muligheden af hel eller delvis oversættelse til et af hovedsprogene. Personlig ville jeg tro at det rig-

tige var at dele den i to. Første halvdel må jo være af betydelig værdi for germanister, anglister m. fl.; men anden halvdel vil også have sit publikum, selv om det er snævrere og delvis et andet. For middelalderkomparativisterne er det jo ikke muligt at lære alle de mindre sprog, og de får derfor altid huller i deres viden om den spredte og heterogene litteratur fra senmiddelalderen. Men skal der blive et rimeligt forhold mellem anstrengelsen og resultatet, bør det sikkert omfatte både den danske og den svenske legendelitteratur. Dels er den svenske jo så meget bedre bevaret, dels er vekselvirkningen mellem de to litteraturer så betydelig, at det tit beror på tilfældigheder hvor den enkelte tekst dukker op. At dr. Gad er manden for en sådan udvidelse, vidner megen latent viden i fremstillingen af det danske stof om.

Helge Toldberg.

Anton Aagaard: Restitutionen af Folkeviserne med særligt Henblik paa Germand Gladensvend Visen. Studier fra Sprog- og Oltidsforskning Nr. 244. G. E. C. Gads Forlag. Kbh. 1960. 84 s. 8,50 kr.

Den første følelse der besjæler en, når man stilles overfor denne udførlige monografi over en af vore bedste folkeviser og de dermed sammenhængende spørgsmål, er beundring for den ukuelige interesse og det langvarige studium den tydeligt vidner om. Emnet er taget op fra så mange sider som muligt, omend nok med større sikkerhed overfor musikken end overfor sproghistorien, og der er hele tiden inddraget paralleller fra andre viser for at udbygge tekst- og formforståelsen, utvivlsomt det mest for tjenstfulde træk ved bogen. Tilsvarende er faglitteraturen fyldigt citeret og kommenteret, selv om man ikke altid kan tilslutte sig vurderingerne, især af yngre forskeres resultater, og opgøret med Aage Kabells betragtninger over folkeviseversenes bygning burde være sket på grundlag af hans artikel *Balladeversemål* i Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder bd. I.

Bogen må betragtes som et manifest, en rettesnor for opfattelse og udgivelse af folkeviser, demonstreret ud fra et af de mest betagende danske eksempler på genren. Den indledes med et kapitel »Udvalg contra Restitution«, og den slutter med en af forfatteren selv udformet restitueret tekst og melodi, som drøftelserne i de mellemliggende kapitler leder op til.

Som det fremgår, gør bogen front mod den udvælgelse af en bedste tekst, som H. Grüner-Nielsen og Ernst Frandsen praktiserede i deres folkeviseudgaver, og den »resignation« som næste forskergeneration udviser ved at give dem ret i princippet, omend ikke altid i det enkelte valg. Anmelderen deler således forfatterens undren over at de begge foretrak B-teksten af Germand Gladensvend fremfor C-teksten, og hans kritik af at de svigtede deres metode ved alligevel at inddrage strofer og læsemåder fra de andre redaktioner.

I modsætning til Frandsen og Grüner-Nielsen kan man ikke bebrejde

overlærer Aagaard manglende konsekvens. Som Axel Olriks landsmand anser han det for en national forpligtelse at redigere visen efter de af denne opstillede episke love, så »Fabeleas logiske Fremadskriden« ikke brydes; logisk vil her sige: i overensstemmelse med eventyrets logik. Hvad versformen angår, fortsætter han Ernst v. d. Reckes linje, og han har i det hele et godt øre for versets velklang.

Bogen kan bedømmes under to synsvinkler. Hvis man holder sig til den konsekvente gennemførelse af de bærende idéer om eventyrlovenes stringens, må man betragte opgaven som løst. Hvis man derimod spørger hvad i metoden og resultatet eftertiden kan tage til sig, må svaret blive mere forbeholdent. Vel er litteraturforskerne ikke bundet af Kr. Erslevs grundsatninger for historikerne, men også indenfor vort fag må vi kræve et skarpt skel mellem anskuelser og kendsgerninger, skarpere end Olrik drog, og meget skarpere end i bogen om Germand Gladensvend.

Uden at underkende Olriks skarpsindighed og Reckes – og Aagaards – formsans, må vi dels minde om at *også indholdet er poesi* og følgelig vældet frem uden pres af de berømte episke love eller andre videnskabeligt udregnede normer, dels spørge om forfatterne til vore folkeviser skulle overgå deres kolleger fra senere tid så meget, at de ikke af og til i den store inspiration har givet noget ufærdigt fra sig. Den kunstnerisk mest fuldendte form af en folkeviser behøver ikke at være den oprindelige; den kan også skyldes en senere digters bidrag. Derfor er det til videnskabelige formål svært at vælge og uforsvarligt at restituere.

Helge Toldberg.

Karl Clausen: Folkelig Brorson-sang. 20 folkemelodier til Troens rare Klenodie og Svane-Sang. Folke- og Skolemusik, særhæfte 1961. Wilhelm Hansen, Kbh. 44 s., 14 kr.

»Religiøse folketonen«, som spiller en betydelig rolle ved folkemusik-indsamlinger fx. i Norge, har aldrig tiltrukket sig fornøden opmærksomhed herhjemme, trods udgivne samlinger især af M. K. Sand. Dette hænger muligt sammen med, at deres textoverlevering ikke har folkloristisk interesse, idet teksterne synges trofast efter atter og atter oplagte samlinger som »Brorsons Salmebog« etc. Imidlertid viser det sig, at de gamle pietistiske kredses tradition for åndelig sang udenfor kirken og fortrinsvis af tekster udenfor de autoriserede salmebøger lever den dag i dag ihvertfald i Harbøre. Hele emnet behandledes på nogle sider i Karl Clausens betydningsfulde bog Dansk folkesang gennem 150 år 1958 (udførligt anm. i DSt 1959).

Båndoptagelser i Harbøre siden da har imidlertid givet Karl Clausen endnu mere stof i hænde, og endnu mere viden om de på mange måder dunkle traditionsveje og -måder. I dette hæfte meddeles nu 20 Brorson-tekster til delvis meget bevægende melodier fra Clausens eller Sands samlinger, smukt harmoniserede af Karl Clausen. Dertil føjes indledning og

noter, begge korte, men usædvanlig egnede som udgangspunkt for videre undersøgelser, og prægede af den forfatteren egne syntese af kunstnerisk, videnskabelig og almenmenneskelig indfølelse.

Det skal i denne forbindelse nævnes, at en del af det righoldige norske melodistof nu gøres tilgængeligt i *O. M. Sandvik: Norske religiøse folketoner*, hvoraf Universitetsforlaget i Oslo i 1960 udsendte I: *Melodier sunget til tekster av Thomas Kingo og hans samtidige* (238 s., 38 kr., indl. og noter på norsk og engelsk). Hele dette stof har jo rod i dobbeltmonarkiets tid og er derfor relevant for dansk forskning. Og selvom studier over religiøse folketoner naturligvis er et musikologisk anliggende, vedkommer det den øvrige folkløse i kraft af sin metode og den almindelige kultur- og kirkehistorie i kraft af de studier i sang-milieuerne, som er nødvendige.

Erik Dal.

Ivar Aasen, Brev og Dagbøger I–III ved Reidar Djupedal. Det norske samlaget, Oslo 1957–60. 509 + 439 + 537 s. 89 n. kr., indb. 107 n. kr.

Åndshistorie og personalthistorie omkring de store navne i videnskab og kunst møder naturligt en stor interesse såvel inden for som uden for de fagligt engageredes kreds. I nogle tilfælde har disse centrale skikkelser imødekommet sam- og eftertidens forventede interesse for deres vitæ ved at udgive memoirer, for andres vedkommende er man henvist til at søge oplysninger i optegnelser af mere privat karakter. Det er en velkendt sag at kildemateriale af den sidstnævnte slags ofte er mere givende end selvbiografiske oplysninger der er beregnede på udgivelse, omend man naturligvis må opponere imod den form for kildeforskning der har som formål at blotlægge personlighedens privatliv i mindste detaljer snarere end at kaste lys over hans virke. — Ivar Aasen, nationalromantikkens store norske dialektolog og det norske landsmåls skaber, syslede med tanken om at skrive sine erindringer; men det blev kun til små tilløb. Det må derfor hilses med glæde at et stort materiale af breve og andre optegnelser, der kan belyse Aasens livsgerning, nu er blevet gjort alment tilgængeligt i en gennemkommenteret udgave. Af dette kildemateriale har kun en ringe del (de omtalte tilløb til sammenhængende »erindringer« og nogle af brevene) tidligere været offentliggjort.

Ivar Aasens person har naturligvis først og fremmest interesse på grund af hans centrale stilling i den norske sprogudvikling, og den foreliggende monumentale udgave af optegnelser fra hans hånd må vurderes på denne særlige baggrund. Aasens breve er ikke blot et minde om en banebrydende forsker, men også uofficielle indlæg i den norske sprogdebat som i dag føres så ivrigt som nogensinde. At Aasen også har en sikker position i norsk digtning i kraft af en lille lyrisk produktion, er mindre vigtigt i forbindelse med den foreliggende udgave af breve og dagbøger.

Aasen talte ikke meget om sin digtning (undtagen når han ytrede sin uvilje mod at blive biograferet som norsk digter); det er som sprogmand han møder os i brevene, omend de samtidig giver et godt indtryk af stilisten Ivar Aasen (som fremhævet af udgiveren kan også den skabelsesproces der ligger bag hvert af de færdige breve belyse Aasens arbejdsmåde som digter).

Universitetsstipendiat Reidar Djupedal har i flere tidligere arbejder bidraget til Aasen-forskningen, og den foreløbige krone på værket er udgaven af privatoptegnelserne.

I dette store værk på henimod 1500 sider indeholder bd. I–II Aasens breve i videste forstand og bd. III hans dagbogsoptegnelser. Under »brev« har udgiveren medtaget ikke blot privatbreve, men også arbejdsmeldinger (til Videnskabernes Selskab i Trondhjem etc.), kvitteringer for modtagne stipendiebeløb, dedikationer, udkast til forord og lignende. Bd. I omfatter 248 »breve« fra tidsrummet 1828–1861, bd. II omfatter 203 »breve« fra tidsrummet 1862–1896. Hertil kommer i bd. II et tillæg bestående dels af nogle breve til Ivar Aasen og dels af diverse optegnelser fra hans hånd: hans skrivebog for 1833, forskellige »Tanker til Anvendelse ved Leilighed« (fra 1846 og senere) og nogle udkast til anmeldelser. Nogle af Aasens (utrykte) ungdomsdigte er aftrykt i afsnittet med den i denne forbindelse lidt forvirrende titel »Om Ivar Aasens brev.« – Bd. III indeholder endelig de egentlige dagbogsoptegnelser, og hertil kommer som tillæg diverse notater, hvoraf især Aasens fortegnelser over hans trykte og utrykte, fuldførte og ufuldførte arbejder og over hans bogsamling er af interesse.

Udgaven er forsynet med detaljeret punktcommentar: »Opplysningar og merknader«, med efterskrifter om materialet og udgivelsesmåden og med fyldige registre. Der er tre portrætter af Ivar Aasen, og spredt rundt i udgaven finder man 16 facsimiler af breve og dagbogssider (et særligt register over disse afbildninger kunne have været praktisk).

Udgiveren har lagt vægt på at få alt med som kunne have interesse fra et eller andet synspunkt. Han har været varsom med at udelade materiale, for »Det som den eine ikkje tykkjer er så serleg viktig, kan ein annan synast er interessant. Opplysningar som den eine ikkje kan dra seg nytte av, vil ein annan ha gagn av. Det er her berre eit spørsmål om kva ein leitar etter, og kva føremål ein har for etterrøkingane.« Hermed er materialet da én gang for alle gjort tilgjengelig for alle interesserede. Der er dog trods alt foretaget visse udeladelser, men de vedrører kun helt uvæsentlige notitser. Spesielt om brevene gjelder det at »utgåva . . . inneheld alle dei brev frå Ivar Aasen som eg har fått kjennskap til . . . Brev vert prenta utan utelatingar« (af nu bortkomne breve har udgiveren også opsporet en del, jfr. II s. 382). Dette medfører, som udgiveren også bemærker, at et og andet gentages i flere breve, og at der kommer ting med der kan synes mindre væsentlige, eller som er meget personlige. Det sidste mener udgiveren vil gælde alle brevsamlinger, selv om man kun medtager

et udvalg, og det er naturligvis rigtigt. Men grundsynspunktet for udgivelsesmåden: at tilgodese alle tænkelige interesser i Aasens privatoptegnelser, er principielt lidt betænkeligt. For den som har ganske specielle formål med at undersøge en brevsamling, vil materialet dog normalt være tilgængeligt i arkiverne, og for almenheden må den væsentlige betydning ved en udgave af sådant materiale være at den belyser personens livsgerning. Det forekommer ikke umuligt at den foreliggende udgave af Aasens breve og dagbøger snarest kunne have vundet ved at materialet var blevet afgrænset (med let hånd) ud fra synspunktet: Aasen som dialektforsker, sprog-tænder og sprogpolitiker.

Men udgaven er ubetinget en guldgrube, både ved det righoldige materiale og – ikke mindst – ved den indgående kommentar.

I det store og hele må vel de to bind »breve« siges at være mest givende. Dagbogsoptegnelserne er for størstedelen meget lakoniske meldinger om det daglige vejr, den daglige sundhedstilstand og arbejdspræstation, osv. Det giver på sin vis et ganske stærkt billede af Aasens liv i de ofte tunge arbejdsår; men de er krævende læsning. Det må blive de to første bind man især vender sig til for at få noget at vide om Aasen og landsmålssagen. – I denne anmeldelse ville det føre for vidt at gå i detaljer med indholdet af Aasens breve. Blot et par karakteristiske træk ved brevsamlingen skal nævnes.

Blandt de videnskabsmænd som Aasen skrev breve til, finder vi navne som Carl Richard Unger, Marius Nygaard, Marius Hægstad og M. B. Landstad. Men med ingen af disse stod han i nogen egentlig fast brev-vexling. Han var overmåde omhyggelig med udformningen af sine breve, men opfattede brevskrivningen som en byrde: den stjal af hans kostbare arbejdstid. Han omtaler et sted sin »gamle bekjendte 'Kvide' for at skrive Breve« (brev nr. 218). Det er også påfaldende at en forsker som Ivar Aasen i så ringe grad stod i skriftlig kontakt med fagfæller i udlandet.

Når Aasen var så langt fra at være nogen passioneret brevskriver, så hænger det vel i nogen grad sammen med at han var overomhyggelig. Udgiveren betoner at Aasen »aldri sende frå seg noko som ikkje var vel gjennomarbeidd, overlagt, ordna og uttenkt«, og at det foreliggende materiale ikke i sin helhed er repræsentativt for den skriftlige form som Aasen tilstræbte, idet en del ting er aftrykt efter kladder og udkast, som skulle omarbejdes måske flere gange, før Aasen ville lade brevene passere.

Trods Aasens ulyst til at skrive breve er hans korrespondance særdeles indholdsrig. I privatbrevene kommer han gentagne gange ind på de aktuelle kulturproblemer, og han taler naturligvis specielt om sine tanker om landsmålet og om sine mere principielle betragtninger over sprogrigtighed, ortografiske systemer og lignende. Han udtaler ofte sin hjertens mening om de herskende tilstande. Man må ved læsningen stadig have for øje at brevene absolut ikke var beregnet for en videre kreds, og at Aasen selv i disse privatbreve udtaler sig mere urbant end mange af tidens kulturdebattører gjorde det offentligt; men hans karakteristikker mangler ikke

kulør. Om de »høifornemme« nordmænd der ikke brød sig om bondesproget siger han i et brev til vennen M. R. Aarflot (brev nr. 70) at deres eget sprog er et »Labbelændsk, som rigtignok grunder sig paa det i Bund og Grund fordærvede danske Skriftsprog, men ellers er et Sammensurium, som indeholder Skummet af mange andre Sprog.« I denne nådeløse kritik af dansk-norsken og specielt af det danske skriftsprog er der mindelser om Wergelands sprogbrug i forbindelse med samme sag. — Af enkeltpersoner i tiden synes ikke mindst Bjørnson at have irriteret Aasen. Han omtaler ham som den der »buldrer i Morgenbladet« og siger i en anden forbindelse at han »maa være betagen af en reent ustyrlig Lyst til at gjøre Opsigt.«

Aasen skrev de allerfleste af sine breve i den officielle sprogform, dvs. dansk. Nogle gange skriver han på landsmålet, og enkelte breve er skrevet på hans egen Søndmørsdialekt. I 1836 forsøger han sig med nogle stykker i en »Ny Ortographie«, der minder om den man senere finder hos Bjørnson og andre (med »hårde« konsonanter m. m.). Men den senere fornorskningspolitik var Aasen som bekendt ingen tilhænger af, og hovedmanden Knud Knudsen finder absolut ikke nåde for hans øjne (han omtaler i et brev »Knudsens store og forfærdelige Grammatik«). Bestræbelserne for ortofon skrivemåde er i det hele i strid med Aasens senere retskrivningsprincipper; når det gælder landsmålet, betoner han gang på gang at det gælder om at etablere en normalform som dialekterne kan gå op i, og som ikke afspejler enkelte dialekters »brede« udtale, og han er ikke bange for at skrive fx konsonanter der ikke høres i udtalen, eller i det hele taget at bygge på det gammelnorske system, såvidt dette stemmer med den nynorske normalform han kan udlede af dialekterne. — Et koncentrat af Aasens syn på sprogsagen finder vi i et brev til O. J. Høyem i 1873 (brev nr. 323):

»Den største Gunst vilde jeg maaskee have opnaaet ved at skrive et Slags orthofonisk Dansk med enkelte norske Æ-lyd eller Bæ-lyd imellem. Jeg foer nu ogsaa en Tid og fomlede efter en Form, som skulde passe til den almindeligste Udtale, men jeg fandt da mere og mere, at man paa denne Maade aldrig kunde faae noget sømmeligt Sprog til at sætte ved Siden af Nabosprogene. Man burde dog gjøre sig en Smule Nytte af den bedre Sprogkundskab, som de sidste Tider have skaffet os. Det vilde blive noget for stridt at paastaae, at naar en Bogstav ikke udtales ved Kristiania eller Trondhjem, saa skal den heller ikke bruges paa noget Sted; derved kom man da til at hjælpe dem, som have forvansket Sproget mest, i Stedet for dem, som have bevaret det bedst. Hr. Knudsen og slige Folk som ikke ville vide af noget Landsmaal, har nu længe nok talet om døde Bogstaver og døde Former; de ere nu ikke alle saa ganske døde endda, og ialfald vil de nok findes at være nødvendige for Tydeligheds Skyld. Og saa ere der da ogsaa andre Nationer, som have ligesaa megen Slurveskab i Hverdagstalen som vi, men som dog finde det nødvendigt at bevare en ældre og tydeligere Form for den skriftlige Brug.«

Reidar Djupedals »Oplysninger og merknader« er et imponerende stykke arbejde (ofte detektivarbejde). Med disse kommentarer bliver værket en virkelig førsterangs kilde til norsk videnskabshistorie i det nittende århundrede. Når det gælder de talrige personer, bøger, steder eller begivenheder der omtales i Aasens breve og dagbogsoptegninger, går man næppe forgæves til kommentaren, og ved hjælp af registrene finder man hurtigt frem til tingene. — Man mærker i kommentarerne — ligesom ved selve udgavens anlæg — den måske lidt tyngende hensyntagen til alle interesser: kommentarerne spænder lige fra videnskabshistorisk centrale oplysninger til fx oplysninger om de norske passagerbåde og disses ruteplaner. Men de fleste oplysninger er afgjort nyttige for læseren, og man kan vel vanskeligt laste en sådan kommentar fordi den giver for meget.

Snarere kunne man ønske at den på et væsentligt punkt gav mere: man får ikke så megen hjælp til forståelsen af Aasens sprogvidenskabelige og sprogpoltiske tænkning. Netop på dette punkt er brevmaterialet særlig givende; men de egentligt lingvistiske oplysninger i kommentarerne er sparsomme, og Djupedals kapitler om Aasens breve og dagbøger tier næsten på dette punkt. Men det kan naturligvis siges at det ville sprænge værkets rammer, og man kan da kun håbe at det bliver taget op i en anden sammenhæng.

Som en lille, lingvistisk detalje, der for eksempel kunne fortjene en note, kan man nævne den passus i brev nr. 423 (til Matias Skard) hvor Aasen kritiserer r i flertal af verber (*me talar for me tala*) »blandt andet derfor at vi allerede før have for meget af denne »nordiske Rhotacismus«, som fremmede Sprogmand laste os for.« Den sprogvidenskabelige terminus 'rotacisme' er i sig selv dårligt defineret, men figurerer her i en særlig hårtrukken anvendelse (ved rotacisme forstås lydovergange der giver r som resultat, således s>z>r i nordisk, men vel ikke sådanne rent morfologiske fænomener som entalsformens udbredelse på bekostning af flertalsformen). Udtrykket er naturligvis spøgefuldt.

Udgivelsesmåden er filologisk mønsterværdig og behagelig for læseren. Kommentarerne giver nøjagtige oplysninger om behandlingen af den aftrykte hovedtext, og udgiveren har afstået fra at give et fuldstændigt variantapparat (texterne foreligger ofte i flere redaktioner); et sådant ville være både tyngende og lidet givende.

Værket giver i det hele indtryk af en meget omhyggelig udarbejdelse. Der kan vel findes inkonsekvenser (ser man under »rettskriving« i registret bag i bd. II, savner man en henvisning til det vigtige brev nr. 231 til Marius Nygaard, I s. 366 f., medens henvisningen til II s. 178 synes at måtte være en trykfejl), og man falder naturligvis over en og anden trykfejl (således er fx Guðbrandur Vigfússons *Ferðasaga úr Noregi* kommet til at hedde *Ferðasaga* . . . i kommentaren I s. 487), men det er småting. I sin helhed gør værket et overordentligt pålideligt indtryk, både hvad angår textudgivelsen og hvad angår realkommentarer.

Aasen-texterne (undtagen tillæggene) er trykt med en meget »luftig«

sats, medens resten (udgiverens bidrag og Aasen-tillæggene) er sat med en tæt petit (eller rettere flere slags petit). Denne sidste foranstaltning er i høj grad pladsbesparende: som værket fremtræder, er ca. en fjerdedel af de næsten 1500 sider trykt med petit; men man kan synes at de sammenhængende kapitler om brevene og dagbøgerne (samt texttillæggene) havde præsenteret sig lidt mere indbydende, hvis de havde været sat med lidt større typer. Disse store sider med petit overvælder næsten læseren.

Reidar Djupedal har indlagt sig fortjeneste med dette værk. Og det lover godt for den fremtidige Aasen-forskning. Djupedals Aasen-arbejder synes – for at citere professor Trygve Knudsen – at pege mod den store, udtømmende Aasen-biografi, som vel Djupedal »har større forudsætninger enn noen annen i dag for å kunne skrive.«

Jørgen Rischel.

Lars Lönnroth: Litteraturforskningens dilemma. Malmö–Lund 1961. (Verdandi-debatt, nr. III).

Den unge litteraturforsker, fil. lic. Lars Lönnroth placerede sig med sin bog om den kontemporære litteraturforsknings dilemma centralt i den udveksling af synspunkter om metodiske og forskningsteoretiske spørgsmål, som vedvarende foregår ved de svenske universiteter, og som fortjener opmærksomhed også fra dansk side, idet vore humanistiske discipliner ligger under for ganske den samme problematik.

Lönnroth udgår fra den kendsgerning, at uenigheden litteraturforskerne imellem i dag er af en anden art end fx i 20'erne; den vedrører selve disciplinens målsætninger og videnskabelige status. En af de væsentligste årsager hertil er den tilspidsede konflikt mellem historiske og æstetiske interesser – en konflikt, som ikke eksisterede for forskere som Sainte-Beuve og Brandes, men som den fremadskridende specialisering (og sideløbende dermed indflydelsen fra *new criticism*) har aktualiseret. Hans bog falder i fire hovedafsnit, af hvilke det sidste er mindre relevant, da det omhandler specielt svenske uddannelsesforhold. Større opmærksomhed fortjener de tre øvrige kapitler: de to første af *principielle* grunde, det tredje af *pædagogiske* (det giver – ud fra den nyere svenske afhandlingslitteratur – en exemplificering af typiske metodiske fejlgreb).

Kritikken rettes dels mod litteraturforskningens udvalgsprincipper, dels mod dens holdning til de metodiske problemer. – Valget af undersøgelsesobjekt kan bero på en historisk eller en uhistorisk betragtning. Hvis man foretager en undersøgelse for at yde et bidrag til beskrivelsen af *hele* den serie af *facts*, som konstituerer det historiske forløb, foreligger et decideret historisk udvalgsprincip. »Varje undersökning går ut på att säga så mycket som möjligt genom att undersöka så litet som möjligt«. I praxis vil det dog være umuligt at opretholde dette synspunkt, indrømmer Lönnroth; han mener derfor, at historiske udvalgsprincipper foreligger, når forskningen i *hovedsagen* vejledes af sådanne betragtninger. – Hvis man

derimod retter opmærksomheden mod en i den større historiske sammenhæng komplet irrelevant detalje, er udvalgsprincippet *uhistorisk* – hvormed dog *ikke* er sagt, at et uhistorisk udvalg ikke kan føre til historisk interessante resultater. Men det almindelige er jo, at man redegør »för allt möjligt bara för fullständighetens skull, från älskarinnor till tvätt-notor«. Man tænke fx på Hans Brix og Jørgen Andersen . . .

Videre gøres opmærksom på, at der inden for alle litteraturvidenskabelige genrer hersker en trang til *knappologi* – det gælder såvel den traditionelle biografiske beskrivelse som dybdepsykologiske analyser (der end ikke synes at kunne aftvinge *fagpsykologerne* nogen som helst interesse), komparativistiske detailstudier og rent textemplificerende (»nykritiske«) analyser. Fejlen er, at målsætningen er alt for begrænset. Man må kunne forlange, at en historisk anlagt undersøgelse virkelig også tilfører det historiske totalbillede noget nyt. Lönnroth understreger, at det vil være nødvendigt i langt højere grad at foranstalte undersøgelser af de konkrete kulturmiljøer, af muligheden for kulturdistribution i disse, af de sociale forudsætninger for digtningens opkomst og karakter, af de understrømme af mindrelødig litteratur, som til alle tider har haft større magt over sindene end førsterangsdigtningen, osv. En beklagelig konsekvens (for forskeren!) er det naturligvis, at han må beskæftige sig med selv absolut inferiøre litterære dokumenter – da disse giver et langt bedre begreb om tidens ideer, forestillingsmønstre osv. end den *æstetisk* værdifulde digtning.

Det rigtige i betragtningerne bekræftes især af det forhold, at uhistoriske udvalgsprincipper har ført med sig, at hele perioder og kunstneriske rørelser er gået i glemmebogen, *fordi* de ikke har kunnet aftvinge forskerne nogen interesse. Således er det gang på gang sket, at traditionelt anerkendte, men forkerte opfattelser længe er forblevet uanfægtede – således som tilfældet var med det »gamle« billede af forholdet mellem svensk 80'tal og 90'tal, der så sent som i 1953 blev revideret gennem Karl-Erik Lundewalls disputats (med det symptomatiske resultat, at selv udtalt sociologisk orienterede forskere, som Victor Svanberg, »reagerede surt«).

Uhistoriske principper medfører en fatal skævhed: litteraturens historie bliver *de store undtagelsestilfælde*s historiske placering i forhold til hinanden og i forhold til de store – men ikke repræsentative – filosofers ideer. Hermed være dog ikke sagt, at udvalget altid skal være *historisk*! Begge principper må tillempe inden for den humanistiske forskning, hvor *både* udviklingen *og* de afvigende enkelttilfælde har interesse – omend af forskellige årsager. De må dog under alle omstændigheder holdes skarpt ude fra hinanden!

Når undersøgelsesobjektet er valgt, rejser sig spørgsmålet om, hvilke metoder der bedst fører til målet. Lönnroth stiller her krav om den størst mulige *videnskabelighed* – hvilket *alle* er enige om at gøre, »i varje fall vid (..) högtidliga tillfällen« – og om relevante og kontrollérbare *arbejds-metoder*; af »videnskabelighed« i visse tilfælde, fx ved psykologiske stu-

dier i en digters sjæleliv, bør *erstattes af* »indlevelse«, fordi *fuld* videnskabelighed ikke er mulig, affærdiges som et typisk eksempel på begrebsmæssig uklarhed. Ofte har en sådan forskning karakter af »indtræng på annan mark, nämligen litteraturkritikens«.

Et af de mest iøjnefaldende træk i afhandlingslitteraturen er begrebsapparaturets primitivitet; det turde ellers være indlysende, at jo mere exakt man definerer sine centralbegreber, jo præcisere bliver ens karakteristik af undersøgelsesobjektet og dets egenskaber, og jo sikrere kan ens påstande efterprøves. Ganske vist er det *svært* at verificere tolkningen af litterære tekster – »det krævs först och främst en enorm kännedom om språkets regler«... .

»Indlevelsens«-forestillingen motiveres ofte med, at litteraturforskningen skal *befordre interessen for digtværkerne*. Dette er imidlertid en opgave, som naturligt sorterer under kritikken; at den *ikke* sorterer under forskningen, hvis sidste mål er den absolutte sandhed, fremgår *logisk* af det faktum, at vækkelser ofte fører de mest tilfredsstillende resultater med sig, hvis argumenterne ikke er alt for belastede med objektive sandheder. Litteraturforskerens »publikum« er »den karga minoritet (...) som vill veta exakt vad som går att veta och ingenting mer«!

Desværre(!) må man gang på gang give Lars Lönnroth ret; hans indvendinger er væsentlige og tankevækkende. Ganske vist synes det, som om han er tilbøjelig til at underkende den *æstetiske* forsknings betydning – men hans principielle betragtninger over den *litteraturhistoriske* forsknings målsætning og metodeproblemer opvejer rigeligt denne lille »skævhed«. Bogens fundamentale syn turde være, at ganske vist bør tolerancen være et af de humanistiske videnskabers fornemste karakteristika – *så længe* den ikke drives så vidt, at de fornægter sig selv som videnskaber.

Aage Jørgensen.

Gisela Schneidewind (ed.): Herr und Knecht. Antifeudale Sagen aus Mecklenburg. Aus der Sammlung Richard Wossidlos. Akademie-Verlag, Berlin, 1960. XXV + 210 s. DM 15.

Mecklenburg var det sidste af de tyske »lande«, der afskaffede livegenskabet, hvilket skete i 1820. Denne frigørelse blev imidlertid ikke suppleret med andre reformer som udskiftning og ret til jordkøb, hvorfor bønderne i virkeligheden vedblev at være ejendomsløse fæstere og daglejere, der både økonomisk og juridisk set var afhængige af godsejerne, som indtil 1900 bevarede deres husbonderet til uden domskendelse at idømme pryglestraf og opsigte fæstekontrakter. Denne tilstand af økonomisk afhængighed og juridisk usikkerhed skabte – især efter 1848 – en social uro og en »antifeudal« attitude mod den besiddende overklasse og dens repræsentanter: godsinspektører, forvaltere, forpagtere, etc. Fru Schneidewind forsøger at efterspore denne attitude i de lokale sagn, der efter hen-

des mening i dette tilfælde bringer klare vidnesbyrd om den demokratiske og revolutionære tradition hos den arbejdende klasse. Teksterne er hentet fra Richard Wossidlos omfattende samlinger og deles i 188 sagntyper, af hvilke de fleste også er kendt i Danmark.

Sammenligner man traditionen i de to områder, må man nok indrømme, at tonen er lidt hårdere i den tyske tradition, hvilket kan skyldes det faktum, at de danske bondereformer kom for så længe siden, at en del af den muligvis retfærdige harme mod godsejerne er slidt bort i tidens løb. Men man må heller ikke se bort fra den mulighed, at forskellen ligger i det rent formelle, i sprogdragten. Ligesom Tang Kristensen og andre danske optegnere har Wossidlo ofte nøjet sig med kun at notere stikord eller korte referater, som han senere har renskrevet og udfyldt til afrundede historier, der så igen kan være hugget i stykker og fordelt i de forskellige type-grupper. Medens de danske udgivere i regelen har publiceret teksterne på rigsdansk med enkelte dialektord, har Wossidlo derimod forsøgt at gengive historierne i den lokale dialekt. I begge tilfælde må man regne med en ændring af den ydre form, der kan gøre det vanskeligt at efterspore den sociale indignations sproglige udtryk.

Fru Schneidewind deler sagnene i to hovedgrupper. Den første indeholder de traditioner, der blot fortæller om begået uret uden spor af ønske om eller vilje til at ændre de bestående forhold. Den anden gruppe, der er langt den største, indeholder både anklage og hævn; men ligesom i de danske sagn af denne kategori bliver hævnen i regelen overladt til de højere magter: den lokale hertug eller konge skammer godsejeren ud; Satan henter den ugudelige, eller Gud hindrer den onde herremand i at få fred i sin grav. I mange tilfælde er sagnene knyttet til navngivne personer, og fru Schneidewind er tilbøjelig til at finde en historisk kerne af sandhed i disse historier. Her kommer udgiveren ind på et meget vigtigt metodisk spørgsmål, som endnu venter på sin endelige løsning — hvis det i det hele taget er muligt at komme til et resultat: når samme sagn i nogenlunde ens udformning findes både i Jylland og i Mecklenburg, og når det begge steder er knyttet til både anonyme og navngivne personer, er der så tale om et vandresagn, som i tidens løb er blevet knyttet til passende personer, som har fortjent et mindre venligt eftermæle, eller er der tale om en ensartet grundindstilling, en slags »elementargedanke« hos den socialt, økonomisk og politisk underkuede landalmue i de to lande?

L. Bødker.